

Перспективи вдосконалення судово-експертного забезпечення розслідування господарських злочинів

Віталій Усатий *

* Канд. юрид. наук, докторант ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3325-4530>, e-mail: usatii.v.o@gmail.com

DOI: 10.32353/khrife.1.2026.12

УДК 343.985(477)

Надійшло 05.02.2026 / Рецензовано 18.02.2026 / Прийнято до друку 31.03.2026 /
Доступно онлайн 31.03.2026



Мета статті — визначити роль та сучасні тенденції професійної діяльності судових експертів і спеціалістів у кримінальних провадженнях про господарські злочини. Проаналізовано сучасні тенденції користування спеціальними знаннями як науковим підґрунтям забезпечення правосуддя в Україні, особливо під час розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: таких як легалізація грошових коштів, контрабанда та шахрайство з фінансовими ресурсами тощо. Акцентовано на вирішальній ролі судових експертів і спеціалістів у забезпеченні точності, об'єктивності кримінальних розслідувань, прийнятті неупереджених і обґрунтованих процесуальних рішень та узгодженні національної практики з європейськими стандартами. Досліджено правове регулювання, практичні аспекти й методичні проблеми залучення експертів, підкреслено важливість їхніх незалежності, професійної компетентності та дотримання процесуальних гарантій. На основі аналізу національної і європейської судових практик визначено системні проблеми, зокрема прогалини в кримінальному процесуальному законодавстві України, відсутність уніфікованого методичного забезпечення та повноцінного доступу учасників кримінального провадження до Реєстру методик проведення судових експертиз. Запропоновано комплексні заходи для вдосконалення українського законодавства, створення єдиного національного міжвідомчого методологічного органа, відповідального за розроблення, реєстрацію та контроль методик судово-експертних досліджень, які враховуватимуть

фактичні можливості всіх суб'єктів судово-експертної діяльності, відкриття для широкого загалу Реєстру методик проведення судових експертиз, підвищення кваліфікації експертів, модернізації технічної бази й урегулювання участі іноземних спеціалістів у роботі національних експертних установ. Реалізація цих пропозицій дасть змогу підвищити якість доказування, забезпечити дотримання прав людини та законності, а також зміцнити довіру суспільства до системи кримінального правосуддя України в умовах європейської інтеграції.

Ключові слова: спеціальні знання; економічна злочинність; суб'єкт господарської діяльності; кримінальна юстиція; нормативно-правове забезпечення; методика.

Постановка наукової проблеми

У кримінальному провадженні визначення фактів поза межами розумного сумніву є наріжним принципом, що гарантує об'єктивну кримінально-правову кваліфікацію злочинів і справедливе покарання тих осіб, які скоїли злочини, а також забезпечення неухильного дотримання прав усіх учасників кримінального провадження. Доказування має основне значення, оскільки докази визначають результативність окремих процесуальних дій, обґрунтованість процесуальних рішень. Особливого значення поміж доказів набувають висновки експертів і висновки спеціалістів, що зумовлено розвитком науки й техніки та питань, які потребують застосування спеціальних знань.

Нашу увагу привертає проблема тика судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні, зокрема його відповідність стандартам Європейського Союзу в питаннях судового розгляду злочинів у сфері господарської діяльності. Актуальність дослідження цієї теми зумовлена потребами вдосконалення практики протидії економічній злочинності, підвищення ефективності практичної діяльності із розслідування кримінальних правопорушень у сфе-

рі господарської діяльності, які характеризуються високим рівнем суспільної небезпеки для соціальної стабільності, економічного розвитку й інвестиційної привабливості держави, що робить її пріоритетним напрямом для України, яка прагне забезпечити швидке повоєнне відновлення економіки та системи кримінального судочинства. Водночас кримінальні правопорушення, що посягають на суспільні відносини у сфері розподілу державного бюджету, пов'язані з контрабандою товарів, легалізацією грошових коштів тощо, кидають виклик національним правоохоронним органам і потурають транснаціональній злочинності.

Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з господарською діяльністю, об'єктивно потребує поглибленого аналізу фінансово-господарської документації, дослідження складних економічних процесів і вирішення питань виробничого, технологічного й організаційного характеру. У зв'язку із цим на практиці органи досудового розслідування та судової влади активно послуговуються можливостями судової експертизи, а також реалізують процедуру застосування кваліфікованих знань спеціалістів. Водночас чинне кримінальне процесуальне законодавство України

характеризується істотними прогалинами та внутрішніми суперечностями в регулюванні процесуального статусу спеціаліста й форм його участі в кримінальному провадженні, що створює ризики визнання доказів недопустимими й негативно впливає на ефективність розслідування господарських злочинів.

Мета статті

Визначити роль та сучасні тенденції професійної діяльності судових експертів і спеціалістів у кримінальних провадженнях про господарські злочини.

Методи дослідження

Методологічну основу статті становлять загальнонаукові, філософські та спеціально-юридичні методи пізнання, застосування яких забезпечило з'ясування сучасного стану й перспектив удосконалення судово-експертного забезпечення розслідування господарських злочинів, а також узгодження національної практики з європейськими стандартами якості, допустимості та взаємного визнання доказів.

Діалектичний метод став у пригоді для з'ясування закономірностей розвитку судово-експертної діяльності в умовах трансформації економічних відносин, ускладнення господарських кримінальних правопорушень і посилення вимог до наукової обґрунтованості доказування, а також для дослідження взаємозв'язку між еволюцією криміналістики в ЄС і потребами модернізації української системи судово-експертного забезпечення.

Системно-структурний підхід допоміг визначити місце судової експертизи й участі спеціаліста в механізмі доказування в провадженнях щодо господарських злочинів, а також провести аналіз

взаємодії нормативних, інституційних і методичних компонентів судово-експертного забезпечення (процесуальний статус експерта і спеціаліста, роль спеціаліста в отриманні зразків, стандартизація методик, акредитація лабораторій, доступ до методичних ресурсів).

Системно-функціональний метод дав змогу розкрити практичне призначення участі експертів і спеціалістів на різних етапах кримінального провадження (зокрема, під час отримання порівняльних зразків, технічного фіксування, аналізу цифрових і фінансово-господарських даних), а також оцінити вплив прогалин у регулюванні участі спеціаліста на ефективність розслідування та окреслити потенційні ризики визнання доказів недопустимими.

Методи формальної логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція тощо) застосовано для обґрунтування висновків щодо фрагментарності правового регулювання участі спеціаліста, термінологічної неузгодженості понять «залучення» й «участь», а також для формулювання пропозицій щодо усунення колізій, деталізації процесуальних процедур і підвищення передбачуваності правозастосування.

Юридико-догматичний метод сприяв дослідженню положень кримінального процесуального законодавства України, які визначають процесуальний статус експерта і спеціаліста, порядок отримання матеріалів і зразків, критерії допустимості доказів і підстави відводу, а також аналізу нормативних засад забезпечення якості експертної діяльності (включно з питаннями акредитації та методичного регулювання).

Порівняльно-правовий метод став у пригоді для зіставлення українських підходів до організації судово-експертної діяльності з європейськими критеріями забезпечення якості та взаємного

визнання результатів експертиз (зокрема, у контексті стратегічних документів з формування єдиного судово-наукового простору).

Зазначені методи забезпечили цілісне теоретико-практичне осмислення сучасних тенденцій судово-експертного забезпечення розслідування господарських злочинів, а також дали змогу сформулювати обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства, методичного регулювання та інституційної інфраструктури судової експертизи в Україні в контексті європейської інтеграції.

Теоретичну базу дослідження представлено нормативними документами національного рівня та міжнародними стандартами. Емпірична частина дослідження спирається на практику Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ).

Аналіз основних досліджень і публікацій

Учені невтомно працюють над визначенням проблемних аспектів і пріоритетних напрямів удосконалення судово-експертного забезпечення. Е. Сімакова-Єфремян слушно зауважує, що

існує нагальна потреба комплексного вдосконалення законодавства України у сфері судово-експертної діяльності, оскільки чинне нормативне регулювання містить істотні прогалини, колізії та термінологічну неузгодженість, що негативно впливають на ефективність експертного забезпечення правосуддя. Науковиця акцентує увагу на необхідності чіткого визначення процесуального статусу судового експерта, розширення кола суб'єктів судово-експертної діяльності, перегляду монополії державних установ і гармонізації базового законодавства з процесуальними кодексами. Професорка докладно аналізує проблеми мотивації експертів, акредитації установ, фінансування експертиз і розвитку міжнародної співпраці, реалізацію яких розглядає як провідну умову підвищення якості, незалежності й довіри до судово-експертної діяльності в Україні¹. Ці проблеми актуальні до сьогодні.

Дослідники також приділяють увагу вдосконаленню системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для судово-експертних установ. Ці ідеї висвітлено у працях С. Гаспарян², І. Петрової³, О. Угровецького зі співавторками⁴, О. Курдеса⁵ та багатьох інших.

- 1 Сімакова-Єфремян Е. Б. Про необхідність удосконалення законодавства щодо здійснення судово-експертної діяльності в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. Вип. 19. С. 118—129. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.09 (дата звернення: 02.02.2026).
- 2 Гаспарян С. Г. Шляхи підвищення якості підготовки кадрів для судово-експертних установ Міністерства юстиції України. *Там само*. 2018. Вип. 18. С. 281—287. DOI: 10.32353/khrife.2018.31 (дата звернення: 02.02.2026).
- 3 Петрова І. А. Наукові засади управління розвитком персоналу судово-експертних установ. *Архів кримінології та судових наук*. 2020. № 1. С. 109—119. DOI: 10.32353/acfs.1.2020.09 (дата звернення: 02.02.2026).
- 4 Угровецький О., Катарага О., Давиденко Д. Напрями впровадження іноземної інноваційної практики в кадрове забезпечення судово-експертних установ України. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 3 (32). С. 34—47. DOI: 10.32353/khrife.3.2023.03 (дата звернення: 02.02.2026).
- 5 Курдес О. Наставництво як метод адаптації, підготовки та підвищення кваліфікації судових експертів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 244—253. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-1-244-253 (дата звернення: 02.02.2026).

Щодо останніх досліджень, то, наприклад, І. Перезова зі співавторками вважають, що основними «вузькими місцями» експертного забезпечення правосуддя є відсутність уніфікованого статистичного обліку та моніторингу якості, неоднорідність технічного забезпечення установ та бар'єри для повноцінної імплементації міжнародних (зокрема, європейських) стандартів і практик. Як перспективну модель розвитку авторки обґрунтовують комплексний курс на цифровізацію процесів, інтеграцію міжнародного досвіду, уніфікацію обліку, посилення міжвідомчої взаємодії та ширше залучення незалежних експертів, що має підвищити ефективність правосуддя й довіру до висновків експертів ⁶.

Згадані напрацювання актуальні до сьогодні, однак ми вважаємо за потрібне їх конкретизувати в частині вдосконалення судово-експертного забезпечення розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Викладення основного матеріалу дослідження

Сучасною доктриною кримінального процесуального права України передбачено, що суб'єктами, уповноваженими застосовувати спеціальні знання, є експерти та спеціалісти. Саме такі процесуальні статуси мають носії спеціальних медичних знань, психіатри, психологи й інші фахівці під час участі в кримінальному провадженні. Право на отримання кваліфікованої допомоги

спеціаліста й експерта мають і сторона обвинувачення, і сторона захисту. Така гарантія є реалізацією принципу рівності та змагальності сторін кримінального провадження.

Згідно з положеннями Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*), висновок експерта є самостійним процесуальним джерелом доказів (ч. 2 ст. 84) ⁷. Отримання такого доказу часто потребує участі спеціалістів (зокрема, під час відбирання зразків, фіксації інформації або технічного забезпечення проведення окремих процесуальних дій). Здійснювати такі дії самостійно експертів категорично заборонено. Повноваження експерта в цьому питанні лише полягають у наданні йому права заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків. Водночас отримані матеріали та зразки підлягають обов'язковому описуванню у висновку експерта, а в разі призначення експертизи судом їх відбір здійснює суд або залучений за його дорученням спеціаліст. Висновок експерта не може ґрунтуватися на доказах, визнаних судом недопустимими ⁸, що зумовлює підвищені вимоги до законності способів отримання додаткових матеріалів і порівняльних зразків.

Аналіз норм КПК України свідчить про фрагментарний і вибірковий характер регулювання участі спеціаліста. Закон прямо передбачає можливість його залучення лише під час проведення окремих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду, обшуку, слідчого експерименту, отримання зразків для експертизи,

6 Перезова І. В., Сочка М. Б., Морозова О. С. Експертне забезпечення правосуддя в Україні: стан, динаміка та перспективи. *Актуальні проблеми сталого розвитку*. 2025. Т. 2. № 3. С. 29—40. DOI: [10.60022/2\(3\)-4S](https://doi.org/10.60022/2(3)-4S) (дата звернення: 02.02.2026).

7 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 02.02.2026).

8 Там само.

а також негласного аудіо- та відеоконтролю особи, зняття інформації з телекомунікаційних мереж⁹. Водночас участі спеціаліста не передбачено або прямо не врегульовано в низці інших процесуальних дій, що мають істотне значення для розслідування господарських злочинів (зокрема, під час моніторингу банківських рахунків, установлення місцезнаходження радіоелектронних засобів, спеціального виготовлення речей і документів або проведення окремих видів негласних заходів).

З урахуванням принципу законності й обмежувального тлумачення повноважень органів державної влади, що закріплено в Конституції України (ст. 19)¹⁰, відсутність прямої норми про можливість залучення спеціаліста до певної процесуальної дії унеможливорює його участь у такій дії. У правозастосовній практиці це може породжувати численні колізії, коли спеціаліста можуть залучити до дослідження вже отриманої інформації, але не до її негласного здобуття, або коли дозволено його участь у гласних слідчих (розшукових) діях, але прямо не регламентована в їх негласних формах.

Під час розслідування господарських злочинів може виникати потреба в отриманні порівняльних зразків почерку або голосу особи. Для ефективного реалізації такого заходу слідчий може залучити судового експерта, який має спеціальні знання, у статусі спеціаліста до участі в слідчій (розшуковій) дії. У таких справах додаткові труднощі створює термінологічна неузгодженість у законодавстві: зокрема, відсутність чіткого розмежування понять «залучення» і «участь» спеціаліста. Це має

істотне значення в контексті інституту відводу, оскільки участь спеціаліста в процесуальних діях може унеможливити його подальше залучення у кримінальному провадженні в іншому процесуальному статусі, що потенційно порушує принципи змагальності та рівності сторін кримінального провадження.

З огляду на це виникає ризик, що фахівця, який фактично забезпечує лише технічний або консультативний супровід відбирання зразків, надалі не зможуть призначити судовим експертом для проведення відповідної експертизи або, навпаки, його участь як спеціаліста стане підставою для заявлення відводу або оскарження результатів експертного дослідження. У підсумку така нормативна невизначеність здатна негативно вплинути як на оперативність і повноту досудового розслідування, так і на допустимість та належність отриманих доказів, оскільки сторона захисту обґрунтовано може ставити під сумнів неупередженість експерта або законність процесуального порядку відбирання зразків. Саме тому у справах цієї категорії необхідне чітке нормативне розмежування ролей спеціаліста й експерта, а також деталізація процедур залучення фахівців для відбору порівняльних зразків, щоб мінімізувати процесуальні конфлікти й забезпечити дотримання стандартів справедливого судового розгляду.

Окремої уваги потребують новели законодавства щодо залучення іноземних спеціалістів, які формально розширюють можливості користування спеціальними знаннями. Слід зауважити також про наявність передумов фактичного обмеження їхньої участі через положення методик проведення судових

9 Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 02.02.2026).

10 Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 02.02.2026).

експертиз. залучення таких фахівців поза межами прямо передбачених законом випадків створює ризики визнання отриманих доказів недопустимими та кваліфікації дій органів досудового розслідування як виходу за межі наданих повноважень.

Проблемним залишається також питання форм застосування спеціальних знань залежно від стадії кримінального провадження. До внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань спеціаліст може надавати довідки з будь-яких питань у межах своєї професійної компетенції, тоді як після початку досудового розслідування закон істотно звужує можливості отримання таких довідок і визнання їх доказами. Це обмеження стосується тих справ, які здійснюються щодо кримінальних проступків. Водночас діяльність спеціаліста є оплачуваною незалежно від форми його залучення, що фактично визнає довідки й консультації повноцінною процесуальною участю у кримінальному провадженні. Щодо форми досудового розслідування у вигляді досудового слідства, то під час його провадження законодавець фактично не обмежує отримання висновків або довідок від спеціаліста, проте передумов для надання їм статусу доказів немає.

Сукупність наведених проблем свідчить про необхідність комплексного перегляду законодавчого регулювання участі спеціалістів у кримінальному провадженні, зокрема у справах про господарські злочини. Усунен-

ня термінологічних неузгодженостей, розширення процесуальних можливостей залучення кваліфікованих фахівців і чітке визначення меж їхньої компетенції є необхідними умовами забезпечення допустимості доказів, підвищення ефективності досудового розслідування та належного судового розгляду кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Міжнародно-правовими приписами передбачено порядок застосування спеціальних знань у сфері кримінальної юстиції (зокрема, Рекомендацією № R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо спрощення кримінального правосуддя): прокурорські, слідчі й судові органи, які потребують допомоги експертів, мають звертатися по допомогу до спеціалістів (у таких галузях, як психологія, медицина, психіатрія, бухгалтерській облік, економіка, фінанси та судова медицина) у достатньому обсязі, для того щоб протистояти технічній витонченості злочинів, що вдосконалюється день у день, і забезпечувати збирання доказів¹¹. Важливо також, що участь експерта і спеціаліста пов'язана з об'єктивною реалізацією права особи на справедливий суд, проголошеного ст. 6 Європейської конвенції з прав людини (далі — *Конвенція*), та інших конвенційних гарантій¹². Окрім конвенційних гарантій, необхідно також зважати на деякі інші правові й організаційні принципи.

Щодо практики ЄСПЛ, то залучення фахівців має бути обґрунтованим, якщо

11 Recommendation № R (87) 18 of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Simplification of Criminal Justice (Adopted by the Committee of Ministers on 17 Sept 1987 at the 410th meeting of the Ministers' Deputies) / Council of Europe : web. 6 p. URL: <https://rm.coe.int/16804e19f8> (дата звернення: 19.01.2026).

12 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. (зі змін. та допов.); ратифік. Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР; чинна для України з 11.09.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 22.01.2026).

збиратимуть конфіденційну інформацію, оскільки розголошення таких відомостей визнано порушенням права на приватність, гарантованого ст. 8 Конвенції¹³. Так, у рішенні за справою «Суріков проти України» збирання такої інформації органами державної влади за відсутності для цього достатніх підстав ЄСПЛ визнав порушенням згаданих нормативних приписів¹⁴.

Неодмінно потрібно також дотримувати вимоги незалежності залученого експерта або спеціаліста. Такі особи повинні мати формальну та фактичну незалежність від осіб, причетних до події кримінального правопорушення¹⁵. У своїй практиці ЄСПЛ визначив, що упередженість призначеного судом експерта за певних обставин може призвести до порушення принципу рівності сторін, невід'ємного від поняття «справедливий суд»¹⁶. Зокрема, варто зважати на такі чинники, як процесуальна позиція / статус експерта та його роль у відповідному провадженні, його взаємини з іншими учасниками кримінального провадження¹⁷. Будь-які сумніви в неупередженості експерта і спеціаліста

ставлять під загрозу довіру суспільства до судової системи, тому «видимість» має важливе значення¹⁸.

Однією з правових засад користування спеціальними знаннями експерта є таємниця досудового розслідування або засада недопустимості розголошення відомостей кримінального провадження, що покладає на експерта обов'язок не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням покладених на нього обов'язків. Можливість їх розголошення допускається лише за наявності письмового дозволу слідчого або прокурора в межах, визначених останніми¹⁹.

Окрім нормативно-правових приписів, слід звернути увагу на проблеми методичного забезпечення. Глобалізація транскордонної злочинності зумовила необхідність для держав — членів ЄС удосконалювати міжнародні механізми протидії злочинності й посилювати взаємне визнання результатів збирання та аналізу доказів (зокрема, отриманих у межах міжнародної співпраці).

- 13 Конвенція про захист прав людини ... URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 22.01.2026).
- 14 Рішення ЄСПЛ у справі «Суріков проти України» від 26.04.2017 р. (за заявою № 42788/06) / HUDOC. European Court of Human Rights : web. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:%22001-192315%22> (дата звернення: 19.01.2026).
- 15 Case of Bajić v. Croatia 16 Dec 2004 (applic. No. 3742/02) / Ibid. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67778> (дата звернення: 21.01.2026).
- 16 Case of Bönisch v. Austria 6 May 1985 (applic. No. 8658/79) / HUDOC. European Court of Human Rights : web. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57443> (дата звернення: 26.01.2026).
- 17 Case of Letinčić v. Croatia 3 Aug 2016 (applic. No. 7183/11) / Ibid. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-162422> (дата звернення: 26.01.2026) ; Case of Sara Lind Eggertsdóttir c. Islande 5 Oct 2007 (applic. No. 31930/04) / Ibid. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81433> (дата звернення: 26.01.2026).
- 18 Case of Bajić v. Croatia ... URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67778> (дата звернення: 21.01.2026).
- 19 Case of Bédat v. Switzerland 29 March 2016 (applic. No. 56925/08) / Ibid. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161898> (дата звернення: 26.01.2026) ; Affaire Sellami c. France 17 March 2021 (applic. No. 61470/15) / Ibid. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-206518> (дата звернення: 26.01.2026).

У цьому процесі (поряд із суто юридичними питаннями допустимості й визнання доказів) дедалі помітнішою стає інша, не менш суттєва проблема — методологічне забезпечення судово-експертної діяльності, без якого неможливо гарантувати порівнюваність результатів експертиз і довіру до них у різних юрисдикціях. Для України ця проблематика має додатковий вимір у зв'язку із конституційно закріпленим стратегічним курсом на набуття повноправного членства в ЄС (ст. 85 Конституції України), що об'єктивно потребує наближення національної системи судової експертизи до європейських вимог якості, прозорості та верифікованості експертних процедур.

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, передбачає зміцнення співпраці (зокрема, у сфері акредитації та оцінки відповідності — ст. 55, 56), з метою поглиблення взаєморозуміння відповідних систем і спрощення доступу до ринків²⁰. Україна взяла на себе зобов'язання поступово досягти відповідності технічним регламентам ЄС і системам стандартизації, метрології, акредитації, процедур оцінки відповідності та ринкового нагляду ЄС, а також дотримувати принципів і практик, викладених у релевантних рішеннях і регламентах ЄС. У цьому контексті питання

акредитації лабораторій, валідації методів та уніфікації стандартів набуває не лише економічного або технічного, а й процесуально-правового значення, оскільки прямо впливає на спроможність сторін кримінального провадження обґрунтувати позиції належними та допустимими доказами.

З метою керованої й узгодженої реалізації гармонізаційних процесів у сфері криміналістики Рада ЄС 2011 року ухвалила стратегічний документ «Бачення європейської криміналістики 2020», спрямований на формування європейського судово-наукового простору та розвиток криміналістичної інфраструктури для забезпечення еквівалентності судових експертиз. Провідна ідея цього підходу полягає у створенні спільної рамки, у межах якої висновки експертів можна взаємно визнати завдяки погодженим методикам, міжнародним стандартам і прозорим критеріям оцінювання. У документі акцент зроблено не лише на уніфікації технічних аспектів роботи лабораторій, а й на зміцненні довіри до експертних результатів у судовому процесі²¹, що безпосередньо пов'язано з гарантіями справедливого судового розгляду.

У цьому зв'язку особливого значення надано акредитації експертних установ відповідно до Міжнародного стандарту ISO/IEC 17025²², розвитку єдиних підходів до професійної підготовки

20 Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : ратифік. із заяв. Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 26.01.2026).

21 Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the provision of food information to consumers (Second reading) : Brussels, 6 June 2011 / Council of the European Union : web. 56 p. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11001-2011-INIT/en/pdf> (дата звернення: 30.01.2026).

22 ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019 Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій (EN ISO/IEC 17025:2017, IDT; ISO/IEC 17025:2017, IDT) : затв. наказ. ДП «УкрНДНЦ» від 23.12.2019 р. № 483 [Чинний від 01.01.2021]. URL: https://online.budstandart.com.ua/catalog/doc-page.html?id_doc=88724 (дата звернення: 30.01.2026).

експертів, упровадженню сучасних наукових досягнень і формуванню умов для системного обміну криміналістичною інформацією між державами-членами. Ідея «еквівалентних мінімальних стандартів» означає, що збирання, опрацювання, використання та передавання криміналістичних даних слід здійснювати за порівнюваними правилами, а постачальники криміналістичних послуг повинні діяти на основі узгоджених процедур забезпечення якості²³. У практичному вимірі саме акредитацію криміналістичних лабораторій розглядають як фундамент довіри до результатів досліджень і передумову їх подальшого використання у кримінальному провадженні.

Показовим також стало формування ENFSI (Європейська мережа інститутів судової експертизи, англ. *The European Network of Forensic Science Institutes, ENFSI*) бачення розвитку до 2030 року, у якому окреслено напрями застосування біометрії, штучного інтелекту, нових цифрових інструментів для роботи на місці події, омічних методів аналізу біологічних матеріалів, а також урахування викликів Індустрії 4.0 і великих даних. Паралельно підкреслено необхідність у демонструванні надійності методів за допомогою фундаментальних досліджень, визначення рівнів похибок, удосконалення еталонних баз, а також урахування людського чинника, який може впливати на експертні рішення²⁴. В умовах кримінального провадження ці елементи набувають процесуального значення, оскільки уможливають перевірку наукової обґрунтованості висновку та знижують ризики оскарження

доказів з підстав неналежності методів або недотримання процедур.

У розвиток стратегічних орієнтирів ENFSI 2025 року затвердила План дій ENFSI на 2025—2026 роки, який є інструментом практичної реалізації Стратегічного плану ENFSI на 2023—2026 роки та плану дій EFSA 2.0. Документ спрямований на системне впровадження рішень Ради ЄС щодо європейського простору судової експертизи 2.0 і спирається на три основні принципи: орієнтування на майбутнє, посилення значущості результатів судової експертизи та демонстрування надійності висновків експертів. У цьому контексті ENFSI визначено основним відповідальним суб'єктом за координацію та виконання низки заходів (зокрема, за допомогою експертних робочих груп, постійних комітетів і проектів, фінансованих ЄС).

Особливу увагу в Плані дій приділено впровадженню інновацій і *horizon scanning* у сфері судової експертизи, включно з аналізом середньо- та довгострокових науково-технологічних трендів, розвитком міждисциплінарних підходів, а також оцінюванням потенціалу й ризиків користування штучним інтелектом у криміналістичних дослідженнях. Передбачено не лише технічне впровадження нових інструментів, а й формування умов для їх прийняття судовою владою за допомогою навчання, роз'яснень і можливих законодавчих змін, що свідчить про процесуальну значущість експертних інновацій.

Водночас у Плані дій ENFSI акцентовано на посиленні інституційної спроможності самої мережі завдяки професіоналізації управління, розвитку

23 Proposal for a Regulation ... URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11001-2011-INIT/en/pdf> (дата звернення: 30.01.2026).

24 Vision of the European Forensic Science Area 2030 / ENFSI : web. 3 p. URL: <https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2021/11/Vision-of-the-European-Forensic-Science-Area-2030.pdf> (дата звернення: 30.01.2026).

єдиної IT-інфраструктури, стандартизації комунікаційних продуктів і зміцненню міжнародної співпраці, зокрема в межах IFSA — Міжнародного фонду соціальної адаптації (англ. *International Foundation for Social Adaptation, IFSA*)²⁵. Такий підхід демонструє розуміння того, що довіра до судово-експертних результатів формується не лише завдяки методикам і технологіям, а й завдяки прозорим управлінським процедурам, якісній підготовці персоналу та узгодженій взаємодії між експертною спільнотою і системами кримінального правосуддя різних держав.

Водночас (навіть за наявності загальноєвропейських стратегій у сфері судової експертизи) в Україні зберігається комплекс проблем методичного забезпечення експертної діяльності, які мають системний характер. Зокрема, відсутність уніфікованого підходу до структурування методик, їх створення різними установами в різні часові періоди та користування різними моделями оформлення можуть призводити до неоднорідності змісту й неоднакової якості методичного інструментарію. Додатково ускладнює ситуацію відсутність єдиного методологічного центру, який би здійснював міжвідомчу експертизу методик, ухвалював рішення щодо їх реєстрації та забезпечував залучення представників різних експертних інституцій, що могло б мінімізувати конфлікти на практиці. У змагальній системі судочинства проблема посилюється конкуренцією методів: якщо різні експертні установи застосовують

відмінні підходи до дослідження того самого об'єкта, це створює передумови для протилежних висновків і підриває довіру до достовірності результатів. Не менш суттєвим є питання доступності методик для експертів, слідчих, прокурорів, суддів і захисників, оскільки без відкритості або хоча б контрольованого доступу до зареєстрованих методів фактично унеможливлено повноцінне оцінювання висновку експерта й перевірка його наукової обґрунтованості.

У межах господарських кримінальних правопорушень особливої уваги потребує судово-бухгалтерська експертиза, яка має справу з аналізом ретроспективних фінансових даних для розв'язання поточних або майбутніх правових спорів, а також потребує поєднання знань у сфері бухгалтерського обліку, аудиту, методів розслідування та правил доказування. Її практичне значення полягає в розслідуванні шахрайств, розкрадань, фінансувань тероризму, а також у визначенні розміру збитків у цивільних і господарських спорах. Проте додатковою проблемою є відсутність уніфікованих процедур підготовки таких фахівців, що, як свідчить порівняльний досвід інших держав, є глобальною тенденцією: програми можуть бути фрагментарними й не завжди відповідають реальним потребам практики, що спричиняє розрив між освітніми компетентностями та вимогами професійного середовища²⁶.

З урахуванням викладеного вище, обґрунтованою видається необхідність послідовного реформування методич-

25 ENFSI Action Plan : Ref. Code BRD-FWK-010. Is. No. 007. Is. Dste 12.05.2025 / ENFSI : web. URL: <https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2025/07/ENFSI-Action-Plan-2025-2026.pdf> (дата звернення: 30.01.2026).

26 Alzahrane M. A. Insights from forensic accounting educators and practitioners within the KSA context regarding the optimal forensic accounting skills set: an implication on the socioeconomic development. *Journal of Business and Socio-Economic Development*. 2024. Vol. 4 Is. 1. Pp. 66–80. DOI: [10.1108/JBSED-08-2022-0082](https://doi.org/10.1108/JBSED-08-2022-0082) (дата звернення: 02.02.2026).

ного забезпечення судово-експертної діяльності в Україні (зокрема, за допомогою інституалізації єдиного органа методичного координування, нормативного закріплення вимог до структури та змісту методик, створення й правового врегулювання реєстру методик судової експертизи, визначення правил доступу до нього та процедур валідації й упровадження результатів наукових досліджень). Такий підхід сприяв би наближенню національної системи судової експертизи до європейських стандартів, підвищив би якість висновків експертів, забезпечив би їх перевірку у змагальному процесі та, як результат, зміцнив би довіру до судово-експертного забезпечення правосуддя у справах щодо господарських кримінальних правопорушень.

Висновки

Проведене дослідження дало змогу виявити низку проблемних питань правового й організаційного характеру в експертному забезпеченні досудового розслідування кримінальних правопорушень (зокрема, у сфері господарської діяльності). На нашу думку, їх можна розв'язати, послідовно реалізуючи такі заходи:

- 1) удосконалення законодавчої бази (унести зміни до КПК України, закріпивши чіткі умови, порядок і межі залучення спеціалістів у всіх видах процесуальних дій, включно з негласними слідчими (розшуковими), з урахуванням принципу недопустимості розширеного тлумачення повноважень органів досудового розслідування);
- 2) запровадження єдиного методологічного органа (створити національний орган, відповідальний за розроблення, реєстрацію та контроль методик судово-експертних досліджень, які враховуватимуть фактичні можливості всіх суб'єктів судово-експертної діяльності незалежно від відомчої підпорядкованості. Це дасть змогу забезпечити єдність підходів, уникнути суперечностей і підвищити довіру до висновків експертів);
- 3) створення відкритого доступу до методик проведення судових експертиз (законодавчо передбачити надання доступу до методик, включених до Реєстру методик проведення судових експертиз, уповноваженим суб'єктам кримінального провадження (слідчим, прокурорам, адвокатам, суддям), що забезпечить прозорість і можливість перевірки обґрунтованості висновків, урахування низки процедурних особливостей під час проведення будь-якого дослідження);
- 4) урегулювання процедури залучення іноземних експертів (удосконалити механізм задіяння іноземних фахівців, визначивши чіткі підстави, вимоги й обмеження їхньої участі, одночасно розширивши сфери, де така участь є можливою, зокрема у справах, що стосуються транскордонної злочинності та складних фінансових схем);
- 5) розроблення стандартів оформлення довідок і висновків спеціалістів, що забезпечить їхню правову визначеність та процесуальну допустимість;
- 6) підвищення технічного й матеріального забезпечення експертних установ (розробити державні програми модернізації лабораторій, закупівлі сучасного обладнання та впровадження новітніх технологій, що дасть змогу забезпечити високий рівень точності й достовірності експертних досліджень).

Реалізація цих пропозицій сприятиме підвищенню якості доказування, дотриманню прав людини та законності, а також посиленню довіри суспільства до кримінального правосуддя України в контексті інтеграції до європейського правового простору.

Prospects for Improving Forensic Support in the Investigation of Economic Crimes

Vitalii Usatii

The primary concerns of this paper are to define the role and current trends in professional activities of forensic experts and specialists in criminal proceedings on economic crimes. The author analyses contemporary trends in the use of specific expertise as a scientific underpinning for the administration of justice in Ukraine, particularly during the investigation of economic crimes such as money laundering, smuggling and financial fraud, etc. The article highlights the crucial role of forensic experts and specialists in maintaining the accuracy and objectivity during criminal investigations, in ensuring that procedural decisions are objective and reasoned, and in aligning national practice with European standards. Legal regulation, practical aspects and methodological challenges of engaging forensic experts have been discussed, and the importance of experts' independence, professional competence and adherence to procedural safeguards has been emphasised. Analysis of national and European case law has identified systemic issues, including gaps in Ukraine's criminal procedure legislation, lack of standardised methodological guidelines, and limited accessibility to the Register of Methodologies for Conducting Forensic Examinations for participants in criminal proceedings. Comprehensive measures have been proposed to improve Ukrainian legislation, establish a unified national inter-agency methodological body responsible for developing, registering

and monitoring forensic examination methodologies that address actual capabilities of all parties involved in forensic activities, provide public access to the Register of Methodologies for Conducting Forensic Examinations, elaborate on professional development of forensic experts as well as upgrading of technical facilities, and govern participation of foreign specialists in the activities of national expert institutions. Adoption of these proposals will pave the way for improving the quality of proof, ensuring respect for human rights and the rule of law, and strengthening public confidence in Ukraine's criminal justice system in the context of European integration.

Keywords: *specific expertise; economic crime; business entity; criminal justice; regulatory and legal support; methodology.*

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автор зробив свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє, що у нього відсутній конфлікт інтересів.

References

Alzahrane, M. A. (2024). Insights from forensic accounting educators and practitioners within the KSA context regarding the optimal fo-

- rensic accounting skills set: an implication on the socioeconomic development. *Journal of Business and Socio-Economic Development*. Vol. 4 Is. 1. DOI: 10.1108/JBSED-08-2022-0082.
- Hasparian, S. H. (2018). Means for Increasing Quality of Staff Training for Forensic Science Institutes of the Ministry of Justice of Ukraine. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. 18th Is. DOI: 10.32353/khrife.2018.31.
- Kurdes, O. (2021). Nastavnytstvo yak metod adaptatsii, pidhotovky ta pidvyshchennia kvalifikatsii sudovykh ekspertiv [Mentoring as a method of adaptation, training and retraining of forensic experts]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 1. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-1-244-253 [in Ukrainian].
- Perevozova, I. V., Sochka, M. B., Morozova, O. S. (2025). Ekspertne zabezpechennia pravosuddia v Ukraini: stan, dynamika ta perspektyvy [Expert support of justice in Ukraine: Status, dynamics and prospects]. *Aktualni problemy staloho rozvytku*. Т. 2. № 3. DOI: 10.60022/2(3)-4S [in Ukrainian].
- Petrova, I. (2020). Scientific Foundations of Staff Development Management of Forensic Organizations. *Archive of Criminology and Forensic Sciences*. Vol. 1. DOI: 10.32353/acfs.1.2020.09.
- Simakova-Yefremian, E. (2019). About the need for Improvement of Legislation Regarding Implementation of Forensic Science Activities in Ukraine. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. 19th Is. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.09.
- Uhrovetskyi, O., Cataraga, O., Davydenko, D. (2023). Introduction Directions of Foreign Innovative Practice in Staffing of Forensic Science Institutions of Ukraine. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Vol. 32. No. 3. DOI: 10.32353/khrife.3.2023.03.

Усатий, В. (2026). Перспективи вдосконалення судово-експертного забезпечення розслідування господарських злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (42). С. 158—171. DOI: 10.32353/khrife.1.2026.12.